

VEDSVAMPAR PÅ EK - 2

Stellan Sunhede

I föregående nummer av Ekbladet presenterades ett forskningsprojekt rörande ved- och barkbeboende svampar på ek i Nordeuropa (Sunhede 1993). Här gavs också exempel på dessa svampars levnadssätt och olika röttyper (brunröta, vitröta och hålröta). Fyra brunrötande svampar, svavelticka, oxtungsvamp, tungticka och korkmussling behandlades i ord och bild.

Antalet brunrötande svampar är generellt sett litet jämfört med de vitrötande arterna. Detta förhållande gäller även för ek. I eken har brunrötesvamparna liksom många vitrötesvampar sitt mycel främst i stammar och grövre grenar eller rötter, medan klenare grenar och kvistar främst eller enbart hyser vitrötande arter. Beroende på svampart kan den vitrötade veden (figur 1 B) se något olika ut både vad gäller färgnyans och struktur. I detta nummer presenteras några vitrötande svampar som har sitt mycel i ekens basala stamdelar och rötter.

Räfflad nagelskivling - *Collybia fusipes* (Bull.: Fr.) Quéf.

Vedlevande skivling med gyttat växtsätt. Hatt vanligen 3-8 cm i diameter, först klockformigt välvd, sedan med utbredd vågig översida, ofta med en puckel, rätt tunn, blekbrun till rödbrunaktig. Skivor bleka till köttfärgade, slutligen vitpudrade och rödfläckiga. Fot 4-10 cm hög, mer eller mindre djupt fårad, ofta förtjockad på mitten, rotlikt avsmalnande,

först blek sedan rödbrun. Ibland en men oftast några till många fruktkroppar växande tillsammans, under marken förenade i en gemensam rotlik bildning, som fäster vid ved (figur 1 A). Sommar- till höstsvamp.

Den räfflade nagelskivlingen växer i Norden främst på ek men också "tillfälligt på bok" (Hansen och Knudsen 1992). Fruktkropparna växer vid basen eller från rötter (figur 1 A) av främst gamla, grova, levande eller döda träd och stubbar. Svampen orsakar vitröta. Den beskrivs som en "parasit som går via rötterna in i stammen" (Rypáček 1966).

Den räfflade nagelskivlingen är sällsynt men spridd inom ekens utbredningsområde i Sverige. Den hör till de skyddsvärda arterna (Ingelög m.fl. 1993).

Korallticka - *Grifola frondosa* (Dicks.: Fr.) S. F. Gray

Hattbildande ticka. Fruktkropp ettårig, tuvlik, bestående av många (upp till flera hundra) tät gyttade hattar utgående från en central, förgrenad fot (figur 2 A), vanligen 15-35 cm i diameter, ibland mycket stor, upp till 65 cm vid och 20 kilo tung (Sunhede 1977). Enskilda hattar är halvcirkelformade, spatelformade eller tungliknande, 2-6 (-10) cm breda och foten är *sidställd*. Hattovansidans färg är varierande (beroende på exemplar och ålder), grå-brungrå-brun, ofta av ljusare färgton men ibland mycket mörk (figur 2 A). Hattundersidans porlager vitaktigt,

Figur 1. Vitrötesvampar på ek. - A: Fruktkroppar av räfflad nagelskivling (*Collybia fusipes*) på frilagd ekrot 3,2 m från stammen av en 0,8 m grov ek. Tre resp två fruktkroppar utgår från veden helt nära varandra. Längst till vänster i bakgrunden en ensam fruktkropp. Synlig rotdel ursprungligen täckt med 4 - 6 cm jord. - B: Exempel på vitrötad ved, från ekstubbe. Röta orsakad av brödmärgticka (*Perenniporia medulla-panis* (Jacq.: Fr.) Donk). - A: Södermanland, Forssa sn, Sofielund, 18.8. 1992. - Foto: Stellan Sunhede.

Figur 2. Vitrötesvampar på ek. - A: Fruktkropp av korallticka (*Grifola frondosa*) med mörkt gråbruna hattar vid basen av en 0,9 m grov ek. - B: Två små fruktkroppar av grenticka (*Polyporus umbellatus*) på marken mellan två ekar. Vänster fruktkropp utgående från ett i marken dolt sklerotium. Höger exemplar löst liggande, visande den förgrenade fruktkroppen med centralställda hattar (porlager ännu ej utvecklat). - A: Småland, Jönköping, Österängen, Bondberget, 9.9.1977. - B: Öland, Högsrum sn, Halltorps Hage, 23.7.1993. - Foto: Stellan Sunhede.

ej svartnande vid tryck, nedlöpande på foten. Porer 1-3 per mm, väl synliga för blotta ögat. Som färsk köttig och med ej oangenäm doft. Som gammal ofta angripen av insektslarver. Sensommar till höstsvamp.

I Sverige finner man korallticken enbart på ek. Den växer främst på gamla, grova, levande träd. Svampen kan fortsätta och bilda fruktkroppar även sedan eken dött och ses ibland vid eller på gamla ekstubbar. Fruktkroppen växer vid (figur 2 A) eller ibland på basen av trädet, stundom upp till flera meter från stammen utgående från i marken dolda rötter. Svampens mycel orsakar en intensiv vitröta i kärnveden (Domanski m.fl. 1973) i trädets basala stamdelar och grövre rötter.

Från andra europeiska länder är korallticken också sällsynt rapporterad från bl. a. alm, avenbok, björk, bok, lönn och äkta kastanj (Domanski m.fl. 1973, Kotlaba 1984, Ryvarde och Gilbertsson 1993). I Nordamerika växer svampen även på barrträd som lärk, tall och *Pseudotsuga* (Gilbertsson och Ryvarde 1986). Arten har en cirkumpolär utbredning på norra halvklotet.

Korallticken kan möjligen förväxlas med **jätteticken** (*Meripilus giganteus* (Fr.) Karst.) som ofta har ett tuvformat växtsätt med många halvcirkel- till tungformade hattar utgående från en gemensam kort fot eller bas. Jättetickans hattar är 10-30 cm vida, dess porer små, 3-5 per mm och porlagret mörknar vid tryck (jämför korallticken ovan). Svampen är bl. a. avbildad i Ryman och Holmåsen (1984) och Sunhede (1977). Jätteticken växer främst på bok men även på ek och en del andra lövträd. Den är mindre vanlig på barrträd (Domanski m.fl. 1973). Fruktkropparna växer på och vid basen eller från rötter av gamla träd och stubbar.

Den orsakar en intensiv vitröta i kärnveden.

Grenticka - Polyporus umbellatus Fr. Hattbildande ticka. Fruktkropp ettårig, tuvlik, liksom korallticken med många hattar (upp till flera hundra, kanske tusen) utgående från en central, förgrenad fot (figur 2 B), vanligen 15-35 cm vid, ibland betydligt större och upp till 55 cm i diameter (Jørgensen 1992). Svampen kan i sällsynta fall väga upp till 20 kg (Jahn 1979). Enskilda hattar 1-4 cm i diameter och med *centralställd* fot. Hattovansidans färg gråbrun till ljusbrun, radiärtrådig och med små fjäll. Hattundersidans porlager vitaktigt, nedlöpande på fot och grenar. Fruktkroppar från juli till oktober, kortlivade (står ca en vecka, sedan helt sönderätta av insektslarver).

Grentickan är i Norden främst knuten till ek och bok. Även funnen i björkskog med inslag av lind och enstaka tallar samt under björk och tall (Kotiranta och Niemelä 1981). Domanski m.fl. (1973) anger "ek, mindre ofta avenbok och lönn". Vitt spridd, men sällsynt på norra halvklotet (Gilbertsson och Ryvarde 1987).

Grentickan orsakar vitröta i trädets basala stamdelar och rötter. Svampens mycel kan fortleva sedan trädet dött och även i stubbar (Domanski m.fl. 1973). Fruktkroppar utgår från trädets ved eller från ett så kallat sklerotium (ett slags näringskropp av svamphyfer) i eller strax under markytan vid trädets bas eller upp till flera meter därifrån.

Sklerotium knöligt, oftast förgrenat, med tunt, svartbrunt till gråsvart ytskikt och vitaktigt till ljust träfärgat, mer eller mindre segt kött, inneslutande både levande och döda, klenta trädrötter. Storlek starkt varierande, från 8 x 8 cm (eller mindre) till 146 x 122 cm (eller större) i utsträckning och upp till 3 cm i tjocklek

(jämför Jørgensen 1992). Sklerotierna är fleråriga. Samma sklerotium kan bilda fruktkroppar vid olika tillfällen under säsongen och flera fruktkroppar kan bildas samtidigt (Jørgensen 1992). Grentickan är sällsynt och hör till de skyddsvärda eksvamparna (Ingelög m.fl. 1984, 1987).

Referenser

- Domanski, S., Orlos, H. and Skirgiello, A. 1973. *Fungi. Polyporaceae II (pileatae), Mucronophoraceae II (pileatae), Ganodermataceae, Bondarzewiaceae, Boletopsidaceae, Fistulinaceae.* – Warsaw.
- Gilbertson, R. L. and Ryvarden, L. 1986: *North American Polypores 1. Abortiporus–Lindtneria.* – Oslo.
- Gilbertson, R. L. and Ryvarden, L. 1987: *North American Polypores 2. Megaloporia – Wrightoporia.* – Oslo.
- Ingelög, T., Thor, G. och Gustafsson, L. (red.) 1984 (1987 2:a uppl.). *Floravård i skogsbruket. Del 2. Artdel.* – Skogsstyrelsen, Jönköping.
- Ingelög, T., Thor, G., Hallingbäck, T., Andersson, R. och Aronsson, M. (red.) 1993. *Floravård i jordbrukslandskapet.* – Lund.
- Jahn, H. 1979: *Pilze die an Holz wachsen.* – Herford.
- Jørgensen, A. 1992: Skærmformet Stilkporesvamp (*Polyporus umbellatus*). – *Svampe* 26:54-56.
- Hansen, L. and Knudsen, H. (eds) 1992. *Nordic Macromycetes 2. Polyporales, Boletales, Agaricales, Russulales.* – Copenhagen.
- Kotiranta, H. and Niemelä, T. 1981: Composition of the polypore communities of four forest areas in southern Central Finland. – *Karstenia* 21: 31-48.
- Kotlaba, F. 1984: *Zemepisné rozšíření a ekologie chorosu (Polyporales s.l.) v Československu.* – Praha.
- Ryman, S. och Holmåsen, I. 1984. *Svampar. En fälthandbok.* – Stockholm.
- Rypáček, V. 1966: *Biologie holzzerstörender Pilze.* – Jena.
- Ryvarden, L. and Gilbertson, R. L. 1993: *European Polypores 1. Abortiporus–Lindtneria.* – Oslo.
- Sunhede, S. 1977: Något om ved- och barkbeoende eksvampar i Sverige. – *Svensk Bot. Tidskr.* 71:101-108.
- Sunhede, S. 1993: Vedsvampar på ek. – *Ekbladet* 8:5-10.